

EUROPEAN CENTRE
FOR MINORITY
ISSUES KOSOVO

Monitorimi & Vlerësimi i të Drejtave të Komuniteteve për kontekstin e Kosovës

Dokument pune

Maj 2013

Working Towards a
Stable Multi-Ethnic Kosovo

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

Kontribuuesit

Autorë: Adrian Zeqiri, Lars Burema, Lura Pollozhani, M. Alejandra Morena

Përkthyes: Arbën Osmani

Lektore: Lura Pollozhani

Thyerja: Dea Mulolli

Mirënjohje

ECMI Kosova falënderon Departamentin Federal të Punëve të Jashtme (FDFA) të Konfederatës Zvicerane për mbështetjen financiare në realizimin e hulumtimit për zhvillimin e një sistemi për monitorimin dhe vlerësimin e të drejtave të komuniteteve, në kuadër të projektit *‘Mbështetje qeverisjes efektive për komunitetet pakicë në Kosovë’*.

ECMI Kosova www.ecmikosovo.org

ECMI Kosova është organizatë kryesore jo-qeveritare e angazhuar me çështje të komuniteteve pakicë në Kosovë, me qëllim të përgjithshëm që të zhvillojë institucione përfshirëse, përfaqësuese, dhe të ndjeshme ndaj komuniteteve që mbështesin një Kosovë të qëndrueshme shumetnike.

ECMI Kosova kontribuon në zhvillimin, forcimin dhe zbatimin e legjislacionit relevant dhe praktikave të mira në qeverisje, dhe mbështet institucionalizimin e organeve qeveritare relevante për komunitetet, ndërsa ngrit kapacitetet e përfaqësuesve të komuniteteve nga shoqëria civile, dhe qeverisë që të angazhohen me njëri-tjetrin në një mënyrë konstruktive dhe të qëndrueshme.

Sheshi “Nëna Terezë Nr. 41, Banesa 29

Rruga “Cika Jovina” Nr. 3, Kati i 1-parë

10000 Prishtinë, Kosovë

38220 Mitrovicë e Veriut, Kosovë

Tel. +381 (0) 38 224 473

Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Vërejtje

Ky publikim është përgatitur me ndihmën e Departamentit Federal të Punëve të Jashtme (FDFA) i Zvicrës. Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm ECMI Kosovës dhe në asnjë mënyrë nuk mund dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet se pasqyron pikëpamjet e FDFA-së së Konfederatës Zvicerane.

Të drejtat e autorit

© Qendra Evropiane për Çështje të Pakicave – ECMI Kosova, maj 2013. Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij publikimi nuk mund të përkthehet, riprodhohet apo të transmetohet në cilëndo formë apo përmes cilitdo mjet, elektronik (CD Rom, Internet etj.) apo mekanik, përfshirë këtu fotokopjimin, regjistrimin apo sistemin e ruajtjes apo të rikthimit të informatave pa pëlqimin paraprak të ECMI Kosovës.

PËRMBAJTJA

1.	HYRJE.....	1
1.1	Sfond	1
1.2	Përkufizimi i Monitorimit & Vlerësimit	2
1.3	Rëndësia e Monitorimit & Vlerësimit për Kosovën	3
2.	PRAKTIKAT MË TË MIRA NDËRKOMBËTARE: MB SI NJË RAST STUDIMI	5
3.	MONITORIMI I TË DREJTAVE TË KOMUNITETEVE NË KOSOVË	6
4.	PROJEKTIMI I NJË SISTEMI TË MONITORIMIT DHE VLERËSIMIT: PROCESI DHE METODOLOGJIA ..	8
	Hapi 1: Përcaktimi i të drejtave të veçanta dhe attributeve që do të monitorohen dhe vlerësohen .	8
	Hapi 2: Identifikimi i indikatorëve, standardeve dhe burimeve të verifikimit.....	12
	Hapi 3: Përcaktimi i organeve përgjegjëse për monitorimin, vlerësimin dhe hartimin e raporteve përfundimtare	18
	Hapi 4: Vendosja e afatit kohor të ciklit të monitorimit dhe vlerësimit	20
	Hapi 5: Vendosni si t'i publikoni rezultatet e procesit të M&V.....	21
5.	VËREJTJET PËRMBYLLËSE	22
	BIBLIOGRAFIA.....	23

SHKURTESAT

ZQM	Zyra Këshillëdhënëse për Qeverisje të Mirë, të Drejta të Njeriut, Mundësi të Barabartë dhe Çështje Gjinore
KKK	Këshilli Konsultativ për Komunitete
KiE	Këshilli i Evropës
KDIKK	Komisioni për të Drejtat, Interesat e Komuniteteve dhe për Kthim
TDK-të	treguesit e të drejtave të komuniteteve
KE	Komisioni Evropian
KEDNj	Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut)
ECMI Kosova	Qendra Evropiane për Çështje të Pakicave në Kosovë
KEGRP	Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave
KBDNj	Komisioni për Barazi dhe të Drejtat e Njeriut (Mbretëria e Bashkuar)
BE	Bashkimi Evropian
KKMPK	Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare
PNDGP	Pakti Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollet e saj
ICERD	Konventa Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor
M&E	monitorimi dhe vlerësimi
MKK	Ministria për Komunitete dhe Kthim
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
KM	Korniza e matjes
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
OJQ	Organizatë jo-qeveritare
ZÇK	Zyra për Çështje të Komuniteteve
ZKLDNj	Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut
ZKGj	Zyra e Komisionerit për Gjuhët
ZKM	Zyra e Kryeministrit
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
DUDNj	Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut
MB	Mbretëria e Bashkuar
KB	Kombet e Bashkuara
UNDP	Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara
UNMIK	Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë
GP	Grupi Punues

1. HYRJE

Ky material ka për qëllim të shërbejë si bazë për diskutim mbi zhvillimin dhe prezantimin e sistemit të monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të komuniteteve (M&V) për institucionet e Kosovës, bazuar në treguesit e të drejtave të komuniteteve (TDK-të). Për këtë qëllim, material shpjegon se pse TDK-të janë relevante për kontekstin e Kosovës, çfarë hapash do të duhet të merren për të projektuar një sistem të tillë të M&V, dhe ofron rekomandime praktike se si të zbatohet kjo metodologji në Kosovë. Qasja e përcaktuar në këtë dokument nuk është menduar të jetë vendimtare, por për të stimuluar dhe orientuar debatin mbi këtë çështje.

Ky dokument pune është kryesisht i bazuar në metodologjinë e zhvilluar nga Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut (ZKLDNJ) në kuadër të Kombeve të Bashkuara (KB), mbi përdorimin e treguesve në monitorimin e të drejtave të njeriut. ZKLDNJ ka qenë e angazhuar për vite me radhë në zhvillimin dhe promovimin e përdorimit të kësaj metodologjie, dhe ka vendosur normat e pranueshme ndërkombëtare mbi përdorimin e treguesve të monitorimit të të drejtave të njeriut, siç është përshkruar në detaje në raportin 'Treguesit e të drejtave të njeriut: Një Udhëzues për matje dhe zbatim'. Edhe pse korniza e treguesve të ZKLDNJ nuk diskuton mbi të drejtat e komuniteteve në mënyrë specifike, por mbi të drejtat e njeriut në përgjithësi, gjithsesi metodologjia e kësaj kornize mund të bartet tek të drejtat e komuniteteve, të cilat formojnë një pjesë të kornizës së të drejtave të njeriut.

Dokumenti i punës është i ndarë në katër kapituj:

- Kapitulli 1 ofron një hyrje në problemet që aktualisht ekzistojnë në lidhje me monitorimin dhe vlerësimin e të drejtave të komuniteteve në Kosovë. Duke paraqitur një përshkrim bazë të koncepteve të monitorimit dhe vlerësimit dhe diskuton mbi atë se pse TDK-të mund të jenë një zgjidhje e përshtatshme dhe e dëshirueshme për problemet e diskutuara.
- Kapitulli 2 shqyrton sistemin e M&V të të drejtave të njeriut të Mbretërisë së Bashkuar (MB) dhe nxjerr një numër të praktikave më të mira që mund të kontribuojnë për të udhëhequr procesin në Kosovë, gjimonë duke marrë parasysh kontekstin lokal.
- Kapitulli 3 përshkruan praktikën kryesore të monitorimit dhe vlerësimit në Kosovë në lidhje me të drejtat e komuniteteve.
- Kapitulli 4 paraqet një pasqyrë të qartë për secilin nga gjashtë hapat që duhen ndjekur për të hartuar një sistem M&V, bazuar në TDK-të, dhe identifikon pyetje kyçe që duhen përgjigjur në proces, dhe ofron rekomandime përkatëse.

1.1 Sfond

Siç thuhet në Kushtetutën e Republikës, Kosova është shoqëri multi-etnike. Ajo përbëhet nga komunitete të ndryshme, duke përfshirë komunitetin shqiptar, serb, turk, boshnjak, rom, ashkali, egjiptian, goran, kroat dhe malazias. Kosova 'konsideron shumëllojshmërinë e saj etnike, gjuhësore dhe fetare si një burim force dhe pasurie për zhvillimin e mëtejshëm të një shoqërie demokratike të bazuar në sundimin e ligjit',¹ siç përshkruhet në *Ligjin për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre në Republikën e Kosovës*.

¹ Neni 1.1, *Ligji për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre në Kosovë*

Kosova, nëpërmjet legjislationit të saj kombëtar, është e angazhuar të respektojë një sërë traktatesh ndërkombëtare dhe evropiane, dhe ka zhvilluar një kornizë gjithëpërfshirëse legislative, politike dhe institucionale për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve pakicë.² Megjithatë, zbatimi i kësaj kornize mbetet një sfidë e madhe në Kosovë. Për shembull, Raporti i Progresit i Komisionit Evropian i vitit 2011 ka theksuar përparim të kufizuar në fushën e arsimit dhe përdorimit të gjuhëve, si dy fusha me prioritet për komunitetet pakicë.³

Siç tregohet nga hulumtimet dhe intervistat e zhvilluara nga ECMI Kosova, si dhe gjetjet e raporteve të organizatave ndërkombëtare,⁴ ekzistojnë një numër sfidash të ndërlidhura që kanë të bëjnë me M&V e të drejtave të komuniteteve në Kosovë:

- Mungesa e monitorimit dhe vlerësimit të plotë dhe sistematik të të drejtave të komuniteteve nga institucionet qeveritare që vjen si pasojë e mungesës së mjeteve dhe kapaciteteve adekuata dhe mungesës së bashkërendimit institucional;
- Mungesa e të dhënave të besueshme, sasiore dhe cilësore, dhe mungesa e raporteve përkatëse në dispozicion në lidhje me zbatimin e të drejtave të komuniteteve nga institucionet qeveritare pengon politikat e synuara të bazuara në fakte dhe përdorimin efikas të burimeve të kufizuara ekzistuese;
- Përveç kësaj, ekziston një mungesë e përcjelljes së çështjeve dhe rekomandimeve të theksuara në raportet ekzistuese të monitorimit.

Në mënyrë që të tejkalohen këto sfida, ECMI Kosova propozon zhvillimin e një Sistemi të Monitorimit dhe Vlerësimit (M&V) të të drejtave të komuniteteve për kontekstin e Kosovës, që do të bazohet në treguesit e të drejtave të komuniteteve (TDK-të).

1.2 Përkufizimi i Monitorimit & Vlerësimit

Në këtë kuptim, monitorimi i referohet praktikës së mbledhjes së vazhdueshme ose të rregullt të informatave cilësore dhe sasiore lidhur me zbatimin dhe gëzimin e të drejtave të komuniteteve. Në mënyrë që të monitorohet progresi apo dështimet, nevojiten mjete të efektshme të monitorimit. Indikatorët apo treguesit janë ndër pajisjet më të përshtatshme për këtë qëllim.⁵ Një tregues është 'një pjesë e informacionit të përdorur për matjen e shkallës së zbatimit dhe gëzimit të një të drejte ligjore në një situatë të caktuar.'⁶ Për shembull, një nga treguesit që ka të bëjë me zbatimin e të drejtave gjuhësore në Kosovë do të jetë numri i komunave të cilat kanë faqet zyrtare të internetit në të gjitha gjuhët zyrtare.

Në anën tjetër, vlerësimi në përgjithësi është një proces më kompleks dhe më i thellë. Vlerësimi përbëhet nga analizimi i të dhënave të mbledhura përmes monitorimit (si dhe informatave të mbledhura nga burime të tjera që mund të jenë relevante) dhe më pas vlerësimin e këtyre informatave mbi bazën e të cilave mund të arrihen vendime. Si i tillë, vlerësimi i konsideron objektivat e politikës, ligjit ose programit përkatës dhe i krahason rezultatet dhe ndikimin e aktiviteteve për arritjen ose realizimin e këtyre objektivave, me qëllim të identifikimit dhe nxjerrjes së përfundimeve mbi çdo mangësi ekzistuese duke mbështetur vendimet politike në drejtimit aktuale dhe të ardhshme.

² Shih Kreun 2 dhe 3.

³ Raporti i Progresit i BE-së 2011, f. 19-20.

⁴ Shih Raportin e Progresit të BE-së për vitin 2011.

⁵ Chapman 1999, f. 1, Hunt & Leader 2010, f. 37.

⁶ Green 2001, f. 1065.

Së fundi, gjetjet e procesit të monitorimit dhe vlerësimit zakonisht përpilohen në raportet që duhet të shpërndahen në mesin e institucioneve relevante dhe publikut, për tu përdorur për të informuar vendimet politike në bazë të këtyre gjetjeve dhe rezultateve, dhe për të mbajtur qeverinë të përgjegjshme për punën e saj.

1.3 Rëndësia e Monitorimit & Vlerësimit për Kosovën

Viteve të fundit, rëndësia e monitorimit dhe vlerësimit për zbatimin e të drejtave të njeriut dhe të komuniteteve është bërë gjithnjë e më e qartë në nivel ndërkombëtar, me një numër më të madh të mekanizmave të monitorimit të të drejtave të njeriut të nivelit kombëtar dhe ndërkombëtar, si dhe të organizatave të shoqërisë civile dhe shteteve të ndryshme të cilat përdorin treguesit e të drejtave të njeriut për monitorimin e zbatimit të këtyre të drejtave.⁷ Disa nga përparësitë kryesore të prezantimit të një sistemi efektiv të monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të komuniteteve në Kosovë do të jenë si më poshtë:

- Mbledhja e të dhënave e realizuar nëpërmjet monitorimit do të ofrojë informacion relevant dhe të matshëm, që do të lejonte matjen e progresit të bërë dhe identifikimin e boshllëqeve dhe mangësive të mundshme në zbatimin e të drejtave të komuniteteve;
- Gjetjet e procesit të vlerësimit do të ofrojnë një bazë të fortë që politikat e synuara të jenë të mirë-informuara dhe të bazuara në fakte si dhe do të ofrojnë bazë për përdorimin efikas të burimeve të kufizuara ekzistuese;
- Do të forcojnë transparencën dhe llogaridhënien për zbatimin e ligjeve;
- Do të rris bashkëpunimin dhe bashkërendimin institucional, që vlerësohet të ketë mbetur prapa, gjë që paraqet një pengesë për procesin e pranimi në Bashkimin Evropian (BE); dhe,
- Së fundi, do të kontribuojë në procesin e anëtarësimit në BE dhe raportimin tek organet dhe mekanizmat evropiane dhe ndërkombëtare, siç është përshkruar në katrorin më poshtë.

⁷ Raport i KLDNJ të OKB-së për të Drejtat e Njeriut, Këshilli Ekonomik dhe Social, Gjenevë 4–29 korrik, 2011

Integrimi i Kosovës në Organizatat Evropiane dhe Ndërkombëtare

Zhvillimi dhe zbatimi i mekanizmeve më efektive të monitorimit, vlerësimit dhe raportimit të të drejtave të njeriut dhe të drejtave të komuniteteve është thelbësor për Kosovën pasi që është duke u përgatitur të anëtarësohet në organizatat evropiane dhe ndërkombëtare:

Bashkimi Evropian

Qeveria e Kosovës ka riafirmuar ambicien e saj për t'u bërë shtet anëtar i Bashkimit Evropian (BE). Respekti dhe promovimi i të drejtave të njeriut dhe të drejtave të komuniteteve është një komponent i rëndësishëm për pranimin në BE. Raporti Analitik Komisioni Evropian (KE) i vitit 2012 për Kosovën theksoi se organizimi dhe/apo struktura institucionale për promovimin e të drejtave të njeriut duhet të thjeshtohet dhe të zgjerohet monitorimi (BE 2011).

Këshilli i Evropës

Konventa Kornizë e Këshillit të Evropës (KiE) për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (KKMPK) është drejtpërdrejt e zbatueshme në Kosovë përmes nenit 22 të Kushtetutës së saj. Edhe pse Kosova nuk është ende anëtare formale e KiE-së as shtet palë i KKMPK-së, Kosova është subjekt i një marrëveshje të veçantë të monitorimit në përputhje me një marrëveshje të vitit 2004 nëpërmjet Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) dhe Këshilli të Evropës. Aktualisht, raportimi tek KiE është duke u kryer nga UNMIK-u, nëpërmjet Misionit të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) në Kosovë. Megjithatë, në fillim të vitit 2013 Asambleja e Këshillit të Evropës miratoi një vendim për vendosjen e marrëdhënieve të afërta dhe më të drejtpërdrejta të punës me Kosovën duke mbajtur neutralitetin e saj.* Kjo ndoshta mund të dërgojë në një rol më aktiv të institucioneve të Kosovës në përmbushjen e obligimeve të raportimit të Kosovës tek KiE.

Kombet e Bashkuara

Përkundër faktit që Kosova nuk është shtet anëtar i Kombeve të Bashkuara (OKB-së), disa nga traktatet e OKB-së për të drejtat e njeriut janë drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë përmes nenit 22 të Kushtetutës, duke përfshirë Konventën Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor (KNEDR). Shtetet palë duhet të monitorojnë dhe të raportojnë në bazë të rregullt mbi zbatimin e këtyre instrumenteve ndërkombëtare tek mekanizmat e traktateve të OKB-së. Përveç kësaj, Këshilli i të Drejtave të Njeriut të OKB-së kryen një rishikim të rregullt të gjendjes së të drejtave të njeriut të të gjitha shteteve anëtare të OKB-së (Rishikimi Periodik Universal). Si pjesë e këtij shqyrtimi, shtetet anëtare të OKB-së janë të detyruara të paraqesin një raport mbi gjendjen e të drejtave të njeriut në shtetin përkatës. Për shkak të çështjes së statusit, Kosova nuk ka obligime formale të raportimit, qoftë në lidhje me traktatet e OKB-së qoftë për Rishikimin Periodik Universal (RPU). Megjithatë, Kosova ka paraqitur një numër të raporteve joformale dhe në përputhje me aspiratat e saj për anëtarësim në OKB-, është e rëndësishme për Kosovën të forcojë mekanizmat e saj të monitorimit dhe raportimit për të drejtat e njeriut dhe të drejtat e komuniteteve në mënyrë që të përgatitet për përgjegjësitë që dalin përpara nga anëtarësimi eventual në OKB.

*Shih: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/02/04/feature-04

2. PRAKTIKAT MË TË MIRA NDËRKOMBËTARE: MB SI NJË RAST STUDIMI

Edhe pse përdorimi i treguesve në monitorimin dhe vlerësimin e të drejtave të njeriut dhe të komuniteteve është një zhvillim relativisht i ri, një numër i konsiderueshëm i shteteve dhe organizatave ndërkombëtare janë të angazhuara në zhvillimin dhe zbatimin e sistemeve të tilla të M&V të bazuara në tregues. Prandaj, është e rëndësishme të shqyrtohen përvojat e vendeve të tjera në këtë fushë në mënyrë që të nxirren përvojat e fituara dhe praktikrat më të mira. Ky kapitull do të shqyrtojë sistemin e monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të njeriut dhe barazisë së Mbretërisë së Bashkuar (MB). Ky rasti i veçantë për studim është përzgjedhur për shkak se Mbretëria e Bashkuar ka vënë në dispozicion informata të begata për procesin e zhvillimit dhe/apo krijimit të treguesve, si dhe për zbatimin e një sistemi të monitorimit të të drejtave të njeriut në bazë të treguesve.

Në Mbretërinë e Bashkuar, Komisioni për barazi dhe për të drejtat e njeriut (KBDNJ), një organ i pavarur publik, ka mandat për të promovuar dhe monitoruar të drejtat e njeriut në Angli, Uells dhe Skoci.⁸ Viteve të fundit, KBDNJ ka zhvilluar Kornizën e Matjes (KM) për të matur barazinë dhe të drejtat e njeriut në Britani. Në KM vëmendje e veçantë i është kushtuar komuniteteve pakicë, si pjesë e të drejtave të njeriut, si pjesë e mandatit të KBDNJ-së në lidhje me barazinë, dhe mandatin e tij në lidhje me krijimin e marrëdhënieve të mira mes komuniteteve.⁹ Treguesit, duke përfshirë treguesit e të drejtave të njeriut të bazuar në kornizën e Komisionerit të lartë të OKB-së për të drejtat e njeriut, luajnë një rol qendror në këtë KM.

Në mënyrë të veçantë, KBDNJ ka autorizuar katër raporte të rëndësishme mbi matjen e barazisë, marrëdhënieve të mira, të drejtat e fëmijëve dhe të drejtat e njeriut në përgjithësi.¹⁰ Këto raporte identifikojnë treguesit relevant si dhe burimet e tyre të mundshme të verifikimit. Treguesit e identifikuar në këto raporte formojnë bazën e Kornizës së Matjes. Aktualisht, KBDNJ është në procesin e mbledhjes, botimit dhe analizimit të të dhënave në lidhje me këta tregues. Tabela më poshtë paraqet disa nga karakteristikat kryesore të Kornizës së Matjes së Mbretërisë së Bashkuar mbi të Drejtat e Njeriut.¹¹

Korniza e Matjes së Mbretërisë së Bashkuar mbi të Drejtat e Njeriut

- Ankoruar në Kornizën e Treguesve të ZKLKBDNJ të rregulluara për kontekstin e Mbretërisë së Bashkuar:
 - Shfrytëzon treguesit sasiorë dhe cilësorë
 - Shfrytëzon treguesit e procesit, ata strukturorë dhe të rezultateve
 - Thekson zbërthimin e të dhënave
- Treguesit janë përmbledhur nga ekspertë që kanë përdorur një qasje të gjerë konsultative
- Treguesit janë bazuar në kuadrin e brendshëm ligjor dhe atë ndërkombëtar
- Treguesit janë përzgjedhur të jenë të vlefshëm, të rëndësishëm, legjitim, dhe nga një burim i besueshëm
- Përdor të dhëna kryesisht administrative dhe anketa statistikore, të përplotësuara me të dhëna të tjera edhe nga burime jo-zyrtare, të tilla si raportet e medieve dhe ato të OJQ-ve
- Është e bazuar kryesisht në të dhënat ekzistuese dhe i kushtojnë vëmendje të konsiderueshme minimizimit të shpenzimeve
- Për të gjitha të dhënat e kërkuara, identifikon organet përgjegjëse për mbledhjen e të dhënave
- Vë në dispozicion në internet: metodologjinë për identifikimin e treguesve; të dhënat e papërpunuara të monitorimit; metodologjinë për analizat statistikore të të dhënave; raportet e vlerësimit.

⁸ Shih <http://www.equalityhumanrights.com/about-us/vision-and-mission/>.

⁹ Shih <http://www.equalityhumanrights.com/key-projects/good-relations/>.

¹⁰ Shih <http://www.equalityhumanrights.com/key-projects/our-measurement-framework/>.

¹¹ Komisioni për Barazi dhe të Drejtat e Njeriut, Raport Hulumtues 81, 'Korniza për matjen e të drejtave të njeriut: panelet prototip, treguesit dhe dëshmitë'.

3. MONITORIMI I TË DREJTAVE TË KOMUNITETEVE NË KOSOVË

Monitorimi i të drejtave të komuniteteve në Kosovë bëhet në nivel lokal dhe në atë qendror. Në varësi të çështjes, organet komunale raportojnë në institucione të ndryshme. Organet kryesore përgjegjëse për monitorimin e të drejtave të komuniteteve në nivel lokal janë Zyrat komunale për komunitete dhe kthim (ZKKK-të) dhe Njësitë komunale të të drejtave të njeriut (NJKDNJ-të). Në përgjithësi, në lidhje me çështjet që kanë të bëjnë me të drejtat e komuniteteve komunat i raportojnë Ministrisë së administrimit të pushtetit lokal (MAPL-së) dhe Ministrisë për komunitete dhe kthim (MKK-së). MAPL-ja dhe MKK-ja kanë mekanizmat e tyre të monitorimit dhe janë organet kryesore të nivelit qendror të cilat monitorojnë zbatimin e të drejtave të komuniteteve në nivel lokal.

Megjithatë, duke marrë parasysh faktin se shumë çështje që lidhen me komunitetet bien brenda kuadrit më të madh të drejtave të njeriut dhe janë çështje dhe problematika ndërkurrikulare, monitorimi gjithashtu kryhet edhe nga ministri të tjera të linjës. Për shembull, në lidhje me çështjet e komuniteteve në fushën e arsimit, komunat i raportojnë Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT), e cila në kuadër të saj ka Njësinë për të drejtat e njeriut dhe Njësinë për Komunitete dhe Kthim që janë përgjegjëse për të drejtat e njeriut dhe të komuniteteve. Përndryshe, për sa i përket çështjes së riatdhesimit ZKKK-të i raportojnë Ministrisë së punëve të brendshme (MPB-së).

Në nivelin qendror, ministritë raportojnë për çështjet e komuniteteve në Zyrën për Çështje të Komuniteteve (ZÇK) në kuadër të Zyrës së Kryeministrit (ZKM), ndërsa sa i përket çështjeve më të përgjithshme në lidhje me të drejtat e njeriut, komunat dhe ministritë raportojnë tek Zyra Këshillëdhënëse për Qeverisje të Mirë, të Drejtat e Njeriut, Mundësi të Barabarta dhe Çështje Gjinore (ZQM) që gjithashtu funksionon në kuadër të ZKM-së.

Monitorimi gjithashtu kryhet edhe nga agjencitë e pavarura publike. Institucioni i Avokatit të Popullit ka mandat për të monitoruar dhe raportuar mbi zbatimin e të drejtave të njeriut në përgjithësi, duke përfshirë të drejtat e komuniteteve. Zyra e Komisionerit të Gjuhëve (ZKGJ) është përgjegjëse për monitorimin e zbatimit të *Ligjit mbi Përdorimin e Gjuhëve* nga institucionet publike, dhe të raportojë gjetjet e saj në Qeverinë dhe Kuvendin e Republikës së Kosovës.¹² Për të ilustruar, sistemi i monitorimit të MAPL-së fillon me departamente të ndryshme komunale siç janë ZKKK dhe NJKDNJ, të cilat përgatisin raporte për MAPL-në për sa i përket zbatimit të ligjeve të caktuara në komunat e tyre. Nga ana tjetër MAPL-ja përpilon një raport, dy herë në vit, dhe e dërgon atë në ZQM dhe ZKM.

Pavarësisht prej këtyre mekanizmave ekzistues, monitorimi i të drejtave të komuniteteve nga qeveria e Kosovës mbetet: (1) i fragmentuar, me mungesën e një institucion që do të monitoronte të drejtat e komuniteteve në përgjithësi, (2) i mungon një qasje metodologjike; (3), dhe është i rrënuar nga mungesa e të dhënave të plota dhe të harmonizuara. Për më tepër, rezultatet e monitorimit të aktiviteteve aktuale nuk çojnë në vlerësimin e duhur të politikave dhe rregullimeve dhe/apo përplotësimeve pasuese të politikave.

Së fundi, duhet theksuar se organizatat ndërkombëtare gjithashtu monitorojnë zbatimin e të drejtave të komuniteteve. Misioni i OSBE-së në Kosovë është veçanërisht aktiv në këtë fushë dhe ka botuar tri edicione të Raportit të saj për Vlerësimin të Drejtave të Komuniteteve (2010, 2011 dhe 2012) për zbatimin e të drejtave të komuniteteve në Kosovë. Këto raporte janë dërguar si Raporte zyrtare të Progresit në Këshillin e Evropës, në kuadër të obligimeve të monitorimit që ka Kosova në

¹² Rregullorja për Zyrën e Komisionerit të Gjuhët, Nenet 17 - 18.

bazë të Konventës kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (shih tabelën në Kapitullin 1.3). Komisioni Evropian gjithashtu përfshin një seksion mbi të drejtat e komuniteteve në raportet e tij vjetore të progresit për Kosovën (shih tabelën në Kapitullin 1.3). Megjithatë, siç u përmend më lartë, është e rëndësishme që institucionet e Kosovës të përmirësojnë mekanizmat e tyre të monitorimit, vlerësimit dhe raportimit për të drejtat e njeriut dhe të komuniteteve, duke qenë që Kosova është duke u përgatitur t'i bashkohet organizatave evropiane dhe ndërkombëtare.

4. PROJEKTIMI I NJË SISTEMI TË MONITORIMIT DHE VLERËSIMIT: PROCESI DHE METODOLOGJIA

Në mënyrë që të tejkalohen sfidat e përshkruara në Kapitullin 1, mbi përmirësimin e përgjithshëm të realizimit të të drejtave të komuniteteve, dhe përparimit drejt zbatimit efektiv të ligjeve, anëtarësimit në BE dhe raportimit tek organizmat ndërkombëtar, ECMI Kosova propozon zhvillimin dhe projektimin e një sistemi të M&V- monitorimit dhe vlerësimit mbi të drejtat e komuniteteve në Kosovë, i cili do të bazohet në treguesit e të drejtave të komuniteteve (TDK-të).

Ky seksion paraqet një pasqyrë teorike dhe shembuj praktikë se si funksionon procesi i projektimit dhe zbatimit të sistemit të monitorimit dhe vlerësimit, i ndarë në pesë hapa, të radhitur në tabelën më poshtë. Për më tepër, nëpërmjet identifikimit të çështjeve kyçe dhe ofrimit të rekomandimeve përkatëse, tabela me poshtë analizon dizajnin e mundshëm dhe zbatimin e një sistemi të tillë në Kosovë.

Hapat për projektimin e një sistemi të monitorimit dhe vlerësimit

Hapi 1: Përcaktimi i të drejtave të veçanta dhe attributeve që do të monitorohen dhe vlerësohen

Hapi 2: Identifikimi i indikatorëve, standardeve dhe burimeve të verifikimit

Hapi 3: Përcaktimi i organeve përgjegjëse për monitorimin dhe hartimin e raporteve përfundimtare

Hapi 4: Vendosja e afatit kohor të ciklit të monitorimit dhe vlerësimit

Hapi 5: Vendosni si t'i publikoni rezultatet e procesit të Monitorimit dhe Vlerësimit

Hapi 1: Përcaktimi i të drejtave të veçanta dhe attributeve që do të monitorohen dhe vlerësohen

Hapi i parë në zhvillimin e një sistemi për monitorimin dhe vlerësimin e zbatimit të realizimit të të drejtave të komuniteteve në Kosovë është që të përcaktohet se çfarë nënkuptohet me "të drejtat e komuniteteve". Kosova ka një kornizë gjithëpërfshirëse legjislative për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve pakicë. Në vijim janë dispozitat kryesore vendore që kanë të bëjnë me komunitetet pakicë në Kosovë:

- *Kushtetuta e Republikës së Kosovës (në tekstin e më tutjeshëm Kushtetuta);*
- *Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Kosovë (në tekstin e më tutjeshëm Ligji mbi Komunitetet);*
- *Ligji për Vetëqeverisjen Lokale;*
- *Ligji për përdorimin e gjuhëve;*
- *Ligji për Arsimin në Komunitatet e Republikës së Kosovës; dhe*
- *Ligji për Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës.*

Përveç kësaj, një seri e instrumenteve ndërkombëtare dhe evropiane që garantojnë të drejtat e njeriut dhe minoriteteve janë të zbatueshme në Kosovë, sipas neneve 22 dhe 58.2 të Kushtetutës së saj, duke përfshirë:

Këshilli i Evropës

Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (KKMPK); (FCNM);

Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave (KEGRP);

Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore të Njeriut (KEDNJ) dhe protokollet e saj.

Organizata e Kombeve të Bashkuara

Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (DUDNJ);

Pakti Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollet e saj (PNDKP);

Konventa Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor (KNEDR).

Pra, shtrohet pyetja, cili prej këtyre ligjeve dhe instrumenteve ndërkombëtare dhe evropiane do të definojë përkufizimin e të drejtave të komuniteteve për qëllimin e sistemit të monitorimit dhe vlerësimit? Në zgjedhjen e një dokumenti të tillë është shumë e rëndësishme të merret parasysh nëse ky dokument është ligjërësht i detyrueshëm në Kosovë dhe nëse siguron një përkufizim të duhur të të drejtave të komuniteteve.

Të Drejtat e Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre në Kushtetutë

Neni 59 i Kushtetutës përcakton një listë të plotë të të drejtave të komuniteteve. Më poshtë është një përmbledhje e të drejtave të renditura në këtë nen:

Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë që, në mënyrë individuale ose si komunitet:

1. të shprehin, mbajnë dhe zhvillojnë kulturën e tyre;
2. të marrin arsimim publik në të gjitha nivelet, në njërin nga gjuhët zyrtare të Republikës së Kosovës, sipas zgjidhjes së tyre;
3. të marrin arsimim publik para-fillor, fillor dhe të mesëm, në gjuhën e tyre, deri në masën e përcaktuar me ligj;
4. të themelojnë dhe të menaxhojnë institucionet private të arsimit dhe trajnimit;
5. të përdorin gjuhën dhe alfabetin e tyre lirisht në jetën private dhe publike;
6. të përdorin gjuhën dhe alfabetin e tyre në marrëdhëniet e tyre me autoritetet komunale ose me zyrat lokale të autoriteteve qendrore në fushat në të cilat ata përfaqësojnë një pjesë të mjaftueshme të popullatës, në pajtim me ligjin;
7. të përdorin dhe të shfaqin simbolet e komunitetit;
8. të regjistrojnë emrat personal në formën e tyre origjinale dhe në shkrimin e gjuhës së tyre, si dhe emrat e tyre t'i kthejnë në formën origjinale, nëse u janë ndryshuar me dhunë;
9. të kenë emërtime lokale, emërtime të rrugëve dhe tregues të tjerë topografikë;
10. të kenë qasje të garantuar dhe përfaqësim të veçantë në mediet transmetuese publike;
11. të krijojnë dhe të përdorin mediet e tyre vetjake;
12. të gëzojnë kontakte të papenguara ndërmjet tyre përbrenda Republikës së Kosovës, dhe të themelojnë e të mbajnë kontakte të lira dhe paqësore me personat në cilindo shtet;
13. të gëzojnë kontakte të papenguara me dhe të marrin pjesë, pa diskriminim, në aktivitetet e organizatave joqeveritare lokale, rajonale dhe ndërkombëtare;
14. të themelojnë shoqata të kulturës, artit, shkencës dhe arsimit si dhe shoqata të tjera.

Përzgjedhja e dokumentit referues duhet të mundësojë zhvillimin e një liste të të drejtave të veçanta që përbëjnë kuadrin e përgjithshëm të të drejtave të komuniteteve. Megjithatë, këto të drejta janë edhe më tutje të përgjithësuara dhe do të jetë e vështirë për t'i lidhur me tregues specifikë. Prandaj, është e dobishme që të identifikohen atributet specifike që përbëjnë një të drejtë të caktuar.¹³ Për shembull, e drejta për të krijuar shoqata kulturore është një atribut i të drejtës së komuniteteve që të shprehin, mbajnë dhe zhvillojnë kulturën e tyre dhe e drejta për të formuar parti politike është një atribut i të drejtës së komuniteteve për pjesëmarrje efektive politike. Në mënyrë ideale, një numër i kufizuar i attributeve (rreth katër) janë përzgjedhur për secilën të drejtë, duke ndërthurur thelbin e përmbajtjes normative të së drejtës. Gjithashtu, atributet e të drejtave të ndryshme duhet, për aq sa është e mundur, të mos mbulojnë me njëra tjetrën. Është e rëndësishme të theksohet se përzgjedhja e një dokumenti si burim parësor referimi për identifikimin e të drejtave specifike të kornizës së të drejtave të komuniteteve, nuk duhet të shërbejë për mospërfilljen e dokumenteve të tjera ligjore. Në fakt, të gjitha instrumentet relevante ligjore vendore, ndërkombëtare dhe evropiane duhet të përdoren për të përcaktuar përmbajtjen normative të të drejtave të identifikuar të komuniteteve

¹³ Treguesit e të drejtave të njeriut, f 31.

dhe si të tilla duhet të luajnë një rol kyç në përcaktimin e attributeve të çdo të drejte. Për shembull, nëse *Kushtetuta e Republikës së Kosovës* do të zgjidhet si dokument reference, *Ligji mbi Përdorimin e Gjuhëve* si dhe *KEGRP* duhet të konsultohen për të përcaktuar përmbajtjen normative dhe atributet e të drejtës së komuniteteve për të përdorur gjuhën e tyre lirisht në jetën private dhe publike.

Pyetja 1: Cili(-at) instrument(-e) ndërkombëtar(-e), ligj(-e) vendor(-e) dhe/ose politika do të formojnë pikë referimi për sistemin e monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të komuniteteve?

Pyetja 2: Bazuar në dokumentin e përzgjedhur, cilat janë të drejtat specifike dhe atributet e tyre që përbëjnë kornizën e të drejtave të komuniteteve në Kosovë?

Rekomandimet e ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se bazë për sistemin e monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të komuniteteve në Kosovë duhet të jenë *Ligji mbi Komunitetet* ose *Kushtetuta e Republikës së Kosovës*. *Kushtetuta* është akti më i lartë ligjor në Kosovë dhe përmban një listë të plotë gjithëpërfshirëse të të drejtave të komuniteteve. Në anën tjetër, *Ligji për Komunitetet*, është dokumenti më gjithëpërfshirës lidhur me këtë çështje, dhe është në harmoni me standardet ndërkombëtare dhe mbulon të gjitha aspektet e të drejtave të komuniteteve. KKMPK do të ishte gjithashtu një alternativë e përshtatshme, duke marrë parasysh obligimet e raportimit sipas kësaj Konvente të përshkruara në Kapitullin 1. Megjithatë, statusi i paqartë i Kosovës në raport me KiE-në është një pengesë serioze në këtë drejtim.

Atributet e të drejtave të komuniteteve duhet të përcaktohen mbi bazën e një kornize më të gjerë legjislative vendore dhe ndërkombëtare, duke përfshirë KKMPK.

Hapi 2: Identifikimi i indikatorëve, standardeve dhe burimeve të verifikimit

Pasi që të përcaktohet se *çfarë* do të monitorohet (domethënë dokumenti i referimit, të drejtat që do të maten dhe atributet që përbëjnë ato të drejta), është e nevojshme të vendoset se si do të monitorohet dhe vlerësohet zbatimi dhe realizimi i këtyre të drejtave. Në këtë aspekt, treguesit janë mjete të dobishme për monitorim: treguesit janë pjesë e informacionit që mund të masin shkallën në të cilën një e drejtë e veçantë është zbatuar. Kur kombinohen me mbledhjen e saktë të të dhënave (ose **burimeve të verifikimit**) dhe me objektiva konkrete dhe realiste (ose **standarde**), përdorimi i treguesve mundëson matjen e progresit për periudha të caktuara kohore, dhe të bëjnë procesin e monitorimit dhe vlerësimin më transparent, metodologjik dhe më të saktë.

Çka është një tregues?

OECD/DAC i përkufizon treguesit si (Hansen, EA, Sano, H. (2006):

"[faktorë sasior apo cilësor ose variabël që sigurojnë një mjet **të thjeshtë** dhe **të besueshëm** për të **matur arritjen**, për të **pasqyruar ndryshimet** e lidhura me një ndërhyrje, ose për të ndihmuar **për të vlerësuar efikasitetin dhe ecurinë** e akterëve relevantë."

Udhërrëfyshi i ZKLDNJ të OKB-së mbi Treguesit e të Drejtave të Njeriut përcakton një tregues të të drejtave të njeriut si:

"Informacion specifik mbi gjendjen apo kushtet e një objekti, ngjarjeje, aktiviteti ose rezultati që mund të lidhet me normat dhe standardet e të drejtave të njeriut, që adreson dhe pasqyron parimet e të drejtave të njeriut dhe shqetësimet, dhe që mund të përdoret për të vlerësuar dhe monitoruar promovimin dhe zbatimin e të drejtave të njeriut."

Edhe pse ky përkufizim i referohet treguesve të të drejtave të njeriut, lehtësisht mund të zbatohet si tregues i të drejtave të komuniteteve, si pjesë e kornizës ndërkombëtare të DNJ.

Në mënyrë që të dizajnohen TDK të përshtatshëm dhe të përcaktohen standarde dhe burime të verifikimit, një numër faktorësh duhet të merren në konsideratë, më poshtë do të diskutojmë mbi disa nga faktorët më të rëndësishëm.

Karakteristikat e një treguesi të mirë

Agjencia Daneze për Zhvillimin e Bashkëpunimit (DANIDA) ka hartuar një listë jashtëzakonisht të dobishme se çfarë karakteristikash duhet të përmbajnë treguesit e mirë.¹⁴

- **Të vlefshëm** – A e përfaqëson treguesi drejtpërsëdrejti rezultatin që synohet të matet?
- **Objektiv** - A është definicioni i saktë dhe i qartë në lidhje me atë që duhet të matet?
- **Të besueshëm** - A janë të dhënat të qëndrueshme/të krahasueshme me kalimin e kohës?
- **Praktik** – A mund të mblidhen të dhënat lehtësisht, në kohë dhe me kosto të arsyeshme?
- **Të dobishëm** - A do të jenë të dhënat të dobishme për vendim-marrje dhe të mësuar?
- **Pranimi** – A pajtohen partnerët dhe palët e interesuara se ky tregues ka kuptim?

Llojet e treguesve I: Treguesit strukturorë, të procesit dhe të rezultatit

¹⁴ Danida: Monitorimi në nivel projekti dhe programi - Çështje të Përgjithshme, Shërbim Teknik Këshillëdhënës, Danida, Ministria e Punëve të Jashtme, Kopenhagë prill 2006;

Për të matur zbatimin dhe realizimin e të drejtave të komuniteteve në mënyrë efektive, është e nevojshme që të shikojmë (1) synimin dhe angazhimet e shtetit për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve, (2) përpjekjet konkrete të shtetit për të kthyer atë angazhim në realitet dhe (3) ndikimin e këtyre përpjekjeve në gëzimin dhe/apo realizimin e të drejtave të komuniteteve.¹⁵ Këto 3-tre mënyra të shqyrtuarit të të drejtave të komuniteteve korrespondojnë me 3-tre llojet e treguesve: tregues strukturorë, tregues të procesit dhe tregues të rezultateve.

- **Treguesit strukturorë** synojnë të masin "pranimin, qëllimin dhe angazhimin" e një shteti për të drejtat e komuniteteve.¹⁶ Në mënyrë të veçantë, treguesit strukturorë shikojnë vendosmërinë e një shteti sipas standardeve ndërkombëtare për të drejtat e komuniteteve (p.sh. nëpërmjet ratifikimit të traktateve/Marrëveshjeve përkatëse), dhe deri në çfarë mase ai përkushtim apo vendosmëri është përkthyer në një kornizë adekuate legjislative dhe institucionale vendore, për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve. Si të tillë, treguesit strukturorë shohin nëse janë ratifikuar marrëveshjet dhe paktet ndërkombëtare, nëse janë miratuar ligjet e nevojshme dhe nëse janë ngritur institucionet përkatëse. Për më tepër, vëmendje duhet t'i kushtohet edhe zhvillimit dhe hartimit të politikave, strategjive përkatëse dhe planeve të veprimit. Për shembull, instrumentet ndërkombëtare dhe evropiane për të drejtat e njeriut dhe të komuniteteve që drejtpërsëdrejti janë të zbatueshme në Kosovë mund të jenë një TDK- tregues i të drejtave të komuniteteve, strukturor për Kosovën.
- **Treguesit e procesit** synojnë të masin "përpjekjet e vazhdueshme për transformimin e përkushtimit dhe vendosmërisë për të drejtat e njeriut [dhe të komuniteteve] në rezultate të dëshiruara".¹⁷ Si rrjedhim, treguesit e procesit vlerësojnë shkallën në të cilën një shtet është duke zbatuar politikat dhe masat legjislative për të siguruar realizimin e të drejtave të komuniteteve, duke siguruar një lidhje në mes të angazhimeve shtetërore dhe realizimit aktual të të drejtave të komuniteteve. Kjo mund të përfshijë shqyrtimin e ndarjes buxhetore, numrin e përgjithshëm të njerëzve të shërbyer nëpërmjet një programi të veçantë ose numrin e ankesave të pranuar dhe të përpunuara nëpërmjet një mekanizmi të caktuar rishqyrtimi. Treguesit e procesit janë veçanërisht të përshtatshëm për të matur ndryshimin gjatë periudhave të caktuara kohore, përkatësisht realizimin progresiv të së drejtës. Në dizajnimin e indikatorëve dhe/apo treguesve të procesit është e rëndësishme për të siguruar që ata masin përpjekjet e shtetit dhe kanë një lidhje me treguesit relevantë strukturorë dhe treguesit e rezultatit. Për shembull, numri i orëve të programeve në gjuhët e komuniteteve në transmetuesin publik televiziv do të jetë një tregues i procesit në lidhje me të drejtën e komuniteteve pakicë në qasjen e garantuar për programim në gjuhët e tyre.
- **Treguesit e rezultateve** masin realizimin e përgjithshëm të një të drejte të veçantë. Ata masin "Ndikimin e proceseve të ndryshme themelore (që mund të jenë kapur nga një ose më shumë treguesit të procesit); këta janë shpesh tregues që lëvizin ngadalë, me më pak ndryshim ndaj kapjes së ndryshimeve të momentit sesa treguesit e procesit".¹⁸ Për shembull, përqindja e pjesëtarëve të komunitetit me qasje në programin publik televiziv në gjuhën e tyre në komunitet do të jetë një tregues i rezultatit, i ndërlidhur me treguesin e procesit të përmendur më lart.

¹⁵ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 34

¹⁶ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 34

¹⁷ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 36

¹⁸ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 37

Për të përmbledhur: Treguesit strukturorë shohin nëse shteti ka bërë angazhimet e nevojshme karshi të drejtave të komuniteteve, Treguesit e procesit masin përpjekjet e bëra nga shteti për t'i bërë apo konvertuar ato angazhime në realitet, dhe Treguesit e rezultatit masin nëse politikat e ndërmarra nga shteti kanë pasur efektin e dëshiruar në sigurimin e realizimit të të drejtave specifike.

Llojet e treguesve II: treguesit cilësorë kundrejt treguesve sasiorë

Gjatë projektimit dhe/apo zhvillimit të treguesve është e rëndësishme të bëhet dallimi midis treguesve cilësorë dhe sasiorë, dhe të konsiderohet me kujdes se cili lloj është më i përshtatshëm për rrethanat. **Treguesit sasiorë** i referohen treguesve të cilët kanë një "formë sasiore, të tilla si numra, përqindje ose indekse".¹⁹ Një shembull i një treguesi sasior në lidhje me të drejtën e përfaqësimit politik do të ishte numri i anëtarëve të përfaqësuar në qeverinë e Kosovës nga radhët e komuniteteve pakicë. Nga ana tjetër, **Treguesit cilësorë**, prezantojnë informacion në formë narrative.²⁰ Një shembull i një treguesi cilësor në lidhje me të drejtën për arsimim do të ishte disponueshmëria e një plan-programi mësimor plotësisht të zhvilluar dhe teksteve përkatëse mësimore në gjuhën serbe, turke, boshnjake dhe rome.

Treguesit sasiorë shpesh shihen si më objektiv dhe më të lehtë për tu verifikuar, ndërsa treguesit cilësorë janë konsideruar më subjektiv dhe më të vështirë për tu verifikuar. Sidoqoftë, të drejtat e komuniteteve mund të jenë vështirë për tu kapur vetëm nëpërmjet statistikave dhe të dhënat e zbërthyer të cilat janë të nevojshme për matjen e implementimit dhe realizimit të të drejtave të komuniteteve mund të mos jenë në dispozicion. Prandaj, të dy treguesit sasiorë dhe cilësorë duhet të luajnë një rol në monitorimin e të drejtave të komuniteteve.

Pyetja 3: Çfarë lloji i treguesve duhet të përdoret?

Rekomandimet e ECMI Kosova-së: ECMI Kosova është e mendimit se duhet të përdoren treguesit strukturorë, të procesit dhe ata të rezultatit, në përputhje me Kornizën e ZKLDNJ. Vendimi se a të përdoren treguesit cilësorë apo sasiorë duhet të merret në bazë të rrethanave dhe karakteristikave të rasteve veç e veç. Faktorë të tillë si, disponueshmëria e të dhënave përkatëse, dhe lehtësia e mbledhjes së të dhënave duhet të luajnë një rol të rëndësishëm në përzgjedhjen e treguesve. Qëllimi duhet të jetë që t'i caktohet çdo të drejtë specifike një kombinim i treguesve cilësorë dhe sasiorë.

Standardet

Në këtë kontekst, **standardet** mund të përkufizohen si "objektiva të përcaktuara nga ana e qeverive të veçanta në lidhje me drejta [...] të veçanta".²¹ Ndërsa treguesit e të drejtave të komuniteteve ofrojnë të dhëna të sigurta dhe/apo të forta në lidhje me zbatimin dhe realizimin e të drejtave të komuniteteve, standardet janë një mjet i dobishëm për t'i vënë këto të dhëna në kontekstin e duhur, duke siguruar një kornizë të referencës. Si të tilla, standardet japin informacion konkret të asaj se si qeveria e kupton implementimin adekuat të një të drejte të caktuar, dhe në të njëjtën kohë a është angazhimi dhe vendosmëria e qeverisë në linjë me standardin që ajo ka ngritur për vete.

Për këtë arsye, standardet janë jashtëzakonisht të dobishme për të mbajtur qeverinë përgjegjëse për angazhime konkrete për sigurimin e të drejtave të komuniteteve. Për më tepër, zhvillimi i standardeve është një proces i rëndësishëm që duhet të përfshijë konsultim të kujdesshëm me

¹⁹ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 17

²⁰ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 17

²¹ Treguesit dhe Standardet për monitorimin e të drejtave ekonomike, sociale dhe kulturore, Audrey R. Chapman, f. 2

akterë relevantë. Me qëllim për të shmangur pritjet jorealiste, standardet duhet të jenë realisht të arritshme në një afat të caktuar. Për më tepër, veçanërisht në lidhje me treguesit e procesit, është e dobishme që të specifikohet afati kohor brenda të cilit pritjet të arrihet objektiv. Për shembull, në lidhje me të drejtën për punësim dhe përfaqësim të barabartë në organet publike (Kushtetuta, neni 61), një pikë referimi dhe/apo standard mund të jetë: 10% e stafit të të gjitha organeve publike deri në vitin 2015 duhet të jenë pjesëtarë të komuniteteve pakicë.

Në mënyrë që standardet të vihen në kontekstin e duhur, ato duhet të shoqërohen me të **dhëna bazë**, domethënë të dhënat se çfarë është situata në lidhje me atë standard për momentin aktual. Duke kombinuar përdorimin e standardeve me të dhëna bazë, ju jo vetëm që përcaktoni se ku dëshironi të arrini (që do të thotë pikë referimi), por edhe mësoni se ku jeni tani (do të thotë nivelin bazë), duke bërë të mundur matjen e hendekut që duhet të mbyllet për të arritur aty ku keni synuar. Për të vazhduar me shembullin e punësimit të cituar më lart, të dhënat përkatëse bazë do të jenë përqindja aktuale e stafit që u përkasin komuniteteve pakicë në të gjitha organet publike.

Pyetja 4: Cilat standarde duhet të përdoren dhe si duhet të zhvillohen ato?

Rekomandimet e ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se duhet të zhvillohen standardet për të gjithë treguesit. Këto standarde do të përbëjnë një shprehje të rëndësishme të angazhimit të qeverisë së Kosovës drejt objektivave konkrete në lidhje me të drejtat e komuniteteve, dhe do të sigurojnë një mjet të rëndësishëm për të gjykuar dhe/apo matur përparimin në këtë fushë. Prandaj është e rëndësishme që standardet të zhvillohen në një mënyrë konsultative dhe të perceptohen si objektiva të arsyeshme si nga ana e qeverisë së Kosovës ashtu edhe nga pjesëtarët e komuniteteve pakicë.

Burimet e verifikimit

Pasi që të jenë zhvilluar treguesit, është e nevojshme të vendoset se çfarë të dhëna (ose **burime të verifikimit**) do të përdoren për secilin tregues. Në mënyrë që të sigurohet besueshmëria e një sistemi të monitorimit dhe vlerësimit dhe gjetjeve të tij, është e rëndësishme që të përdoren burime të shumta të të dhënave të besueshme dhe objektive. Në të njëjtën kohë, në mënyrë që të sigurohet se procesi i mbledhjes së të dhënave është i mundur dhe/apo realizueshëm, duhen bërë përpjekje për të përdorur burimet e të dhënave që janë në dispozicion me kosto të limituar për sa i përket aspektit të kohës dhe burimeve; ku është e mundur, duhet të përdoren burimet ekzistuese të të dhënave.

Ekziston një numër i burimeve të përbashkëta të të dhënave që përdoren për monitorimin e të drejtave të njeriut, të cilat mund të konsiderohen si burime të verifikimit:

- **Të dhëna të bazuara në ngjarje mbi shkeljet e të drejtave të njeriut** - i referohen të dhënave të lidhura me "dukurinë e shkeljes së të drejtave të njeriut".²² Përparësia kryesore e këtij lloji të të dhënave është se siguron një lidhje shumë konkrete për sa i përket të drejtave të komuniteteve. Megjithatë, ky lloj i të dhënave kërkon që organizatat (qeveritare apo OJQ-të) të ndjekin këto ngjarje në një mënyrë sistematike dhe të saktë. Një shembull i të dhënave të bazuara në ngjarje në kontekstin e Kosovës do të ishte numri i ankesave të regjistruara nga Avokati i Popullit të parashtruara nga pjesëtarët e komuniteteve.

²² Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 52

- **Të dhënat administrative** - i referohen të dhënave të mbledhura nga qeveria, për shembull përmes ministrive, komunave dhe institucioneve të tjera qeveritare. Për shembull, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT) mbledh të dhëna mbi numrin e fëmijëve që u përkasin komuniteteve pakicë që ndjekin mësimin në sistemin arsimor të Kosovës.²³
- **Anketat statistikore** – i referohen anketave të kryera nga një mostër e përdorur për një pjesë të popullatës, zakonisht e përqendruar mbi tema specifike dhe pjesë të caktuara të popullatës. Rezultatet e sondazheve të tilla mund të përdoren për të nxjerrë konkluzione në lidhje me popullsinë si të tërë. Rezultatet e këtyre vërtetimeve mund të jenë përplot me burime, por, nëse janë të ekzekutuara dhe/ose realizuara siç duhet, mund të gjenerojnë të dhëna shumë specifike dhe të sakta, duke siguruar një burim të rëndësishëm për të kontrolluar besueshmërinë e të dhënave administrative.
- **Regjistrimet e popullsisë** – janë një numërim i plotë i të gjithë anëtarëve të popullsisë së një vendi, duke siguruar "të dhëna themelore mbi strukturën dhe karakteristikat kryesore të popullsisë dhe mbi faktorë që nuk ndryshojnë me shpejtësi".²⁴ Në Kosovë, regjistrimet janë mbajtur çdo 10 vjet, regjistrimi më i fundit i popullsisë është organizuar në vitin 2011. Përderisa regjistrimi i Kosovës ofron një pasuri të informacionit, të dhënat mbi komunitetet, veçanërisht komunitetët serb dhe rom, duhet të trajtohen me kujdes për shkak të bojkotit të pjesshëm nga ana e këtyre komuniteteve.²⁵
- **Hulumtimet e opinionit** – synojnë të "hulumtojnë një mostër përfaqësuese të individëve për pikëpamjet e tyre personale për një çështje të caktuar."²⁶ Si të tilla, hulumtimet e opinionit ofrojnë informacion subjektiv, por potencialisht të dobishëm. Në Kosovë, një numër i OJQ-ve dhe organizatave të shumta ndërkombëtare kryejnë hulumtime të opinionit publik mbi një gamë të gjerë çështjesh (p.sh. Raporti i Pulsit Publik i UNDP-së dhe Raporti i ECMI Kosova mbi Kushtet shoqërore dhe ekonomike në pjesën veriore të Kosovës).
- **Të dhëna të bazuara në gjykimet e ekspertëve** – i referohen vlerësimit të situatës së të drejtave të komunitetit në një vend të caktuar bazuar në burime të ndryshme nga një numër i kufizuar i ekspertëve. Si të tilla, këto të dhëna janë shumë subjektive. Në Kosovë, në këtë kategori radhiten Raporti i OSBE-së mbi Vlerësimin e të drejtave të komuniteteve dhe Raporti i Progresit i KE-së

Pyetja 5: Çfarë burime të verifikimit duhet të përdoren?

Rekomandimet ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se burimet e verifikimit duhet të identifikohen në bazë të karakteristikave të secilit rast veç e veç, duke siguruar që procesi i mbledhjes së të dhënave është i realizueshëm dhe se të dhënat e përdorura janë të besueshme dhe të respektuara. Duhet të bëhen përpjekje që të përdoret një numër i ndryshëm, por i kufizuar i burimeve në mënyrë që të kufizohen shpenzimet dhe ndërlikueshmëria e ushtrimit të mbledhjes së të dhënave.

Duhet të theksohet se, edhe pse organizatat ndërkombëtare ofrojnë një pasuri të

²³ <http://mapl.rks-gov.net/getattachment/949c9281-1b66-463a-9244-25ebf002fb61/Raport-i-Mointorimit-te-Komunave-te-Republikes-se-.aspx>

²⁴ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 63

²⁵ Raport i ECMI Kosova: Komunitetet pakicë në rezulton e regjistrimi të popullsisë 2011: Analiza dhe Rekomandime

²⁶ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 65

të dhënave për të drejtat e njeriut dhe të pakicave në Kosovë, institucionet qeveritare duhet të shqyrtojnë mundësinë për të zgjeruar dhe përmirësuar mekanizmat e tyre të mbledhjes së të dhënave.

Ndarja e të dhënave

Në mënyrë që me saktësi të maten të drejtat e komuniteteve, qasja në **të dhëna të ndara apo të zbërthyer** është thelbësore, sepse lejon ekspozimin e formave të diskriminimit të fshehur apo marginalizimit. Për shembull, mund të jetë rasti që një komunitet i caktuar nuk përballet me probleme për sa i përket qasjes në arsim në jug të Kosovës, por përballet me pengesa të rënda në qasjen në arsim në veri të Kosovës. Pa të dhëna të ndara sipas rajonit gjeografik, do të jetë e pamundur për të identifikuar dallimet e tilla gjeografike. ZKLDNJ e OKB-së rekomandon që të dhënat të jenë të ndara "sipas bazave të ndaluara të diskriminimit, apo në baza gjinore, të moshës, paaftësisë, përkatësisë etnike, fesë, gjuhës, statusit social, ekonomik, rajonal apo politik të njerëzve."²⁷ Megjithatë, të dhënat e zbërthyer mund të jenë të vështira për tu mbledhur dhe niveli i ndarjes mund të mos jetë i realizueshëm.

Në ndarjen e të dhënave, kujdes i veçantë duhet t'i jepet 3-tre parimeve kryesore të të drejtave të njeriut në raport me proceset e grumbullimit të të dhënave: vetë-identifikimit, pjesëmarrjes dhe mbrojtjes së të dhënave.²⁸ Parimi i **vetë-identifikimit** është një standard ndërkombëtar i përmbajtur edhe në nenin 57.2 të Kushtetutës së Republikës së Kosovës. Sipas këtij parimi, çdo individ ka të drejtën që të zgjedhë lirisht nëse do të trajtohet ose të mos trajtohet si pjesëtar i komunitetit dhe nga kjo zgjedhje ose nga ushtrimi i të drejtave që ndërlidhen me këtë zgjedhje, nuk do të rezultojë asnjë diskriminim. Kjo do të thotë se në mbledhjen e të dhënave, individët duhet të lejohen të tregojnë se çfarë komuniteti apo komuniteteve ai/ajo i takon.

Parimi i **pjesëmarrjes** i referohet praktikës së mirë për të siguruar konsultimin dhe përfshirjen e komuniteteve pakicë në proceset e përkufizimit të të dhënave dhe grumbullimit të të dhënave për të "ndihmuar sigurimin e rëndësisë dhe saktësisë të të dhënave të mbledhura".²⁹

Përfundimisht, parimi i **mbrojtjes së të dhënave** kryesisht i referohet të drejtës së privatësisë, sanksionuar edhe në Kushtetutën e Republikës së Kosovës (neni 36) dhe të zgjeruar më tej në Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale. Statistikat e Popullsisë shpesh përmbajnë informata të ndjeshme, veçanërisht nëse ato janë të lidhura me statusin etnik. Kjo dukuri është veçanërisht e shprehur në rastin e Kosovës, ku marrëdhëniet ndëretnike mbeten një çështje e rëndësishme dhe e ndjeshme politike. Prandaj, në përputhje me Komentin e Përgjithshëm Nr. 16 të Komitetit të të Drejtave të Njeriut të OKB-së (1988), duhet të ndërmerret një kujdes i veçantë për të siguruar se "informacioni në lidhje me jetën private të një personi nuk do të arrijë në duart e personave që nuk janë të autorizuar me ligj për të marrë, përpunuar, dhe përdorur atë informacion, dhe se informacioni asnjëherë nuk është përdorur për qëllime që nuk përputhen me Konventën".

²⁷ RAPORT MBI TREGUESIT PËR MONITORIMIN E PËRPUTHSHMËRISË ME INSTRUMENTET NDËRKOMBËTARE TË TË DREJTAVE TË NJERIT, HRI/MC/2006/7, 11 maj, 2006, f. 8

²⁸ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 46

²⁹ Treguesit e të drejtave të njeriut 2012, f. 48

Pyetja 6: Deri në çfarë mase duhet të ndahen të dhënat e monitorimit?

Rekomandimet e ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se të dhënat e monitorimit duhet të ndahen deri në masën më të madhe të mundshme mbi bazat e ndaluara të diskriminimit, por që kjo konsideratë duhet të jetë në linjë me faktin nëse mbledhja të dhënave të tilla është e realizueshme apo e mundur. Të paktën, të dhënat duhet të jenë të ndara sipas përkatësisë etnike, komunës, gjinisë, dhe moshës. Mbledhja e të dhënave duhet të përputhet me standardet përkatëse ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.

Hapi 3: Përcaktimi i organeve përgjegjëse për monitorimin, vlerësimin dhe hartimin e raporteve përfundimtare

Pasi që të jenë identifikuar burimet e verifikimit, është koha për të parë se cili institucion do të jetë përgjegjës për (1) zbatimin e sistemit të monitorimit, duke përfshirë mbledhjen, përpilimin dhe publikimin e të dhënave dhe (2) për të kryer vlerësimin më të gjerë të zbatimit dhe realizimit të të drejtave të komuniteteve.

Kosova ka një kornizë gjithëpërfshirëse dhe të ndërlikuar institucionale për të drejtat e komuniteteve. Në vijim janë institucionet kryesore të nivelit qendror dhe komunal që në mënyrë specifike merren me mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe interesave të komuniteteve pakicë në Kosovë:

Niveli qendror	Niveli komunal
- Këshilli konsultativ për komunitete (KKK), në kuadër të zyrës së Kryetarit të Kosovës - Zyra për çështje të komuniteteve (ZÇK), në kuadër të Zyrës së Kryeministrit (ZKM) - Zyra e komisionerit të gjuhëve - Zyra këshillëdhënëse për qeverisje të mirë, të drejtat e njeriut, shanseve të barabarta dhe çështjeve gjinore (ZQM) - Ministria për komunitete dhe kthim (MKK), - Ministria e administrimit të pushtetit lokal (MAPL), - Ministria e arsimit, shkencës dhe teknologjisë (MASHT), - Njësitë ministrore për të Drejtat e Njeriut - Koordinatori për të Drejtat e Njeriut - Komisioni për drejtat, interesat e komuniteteve dhe për kthim (KDIKK), - Institucioni i Avokatit të Popullit, - Komisioni i Pavarur për Media,	- Zyra komunale për komunitete dhe kthim (ZKKK) - Njësitë komunale për të Drejtat e Njeriut (NJKDNJ) - Komiteti komunal për komunitete (KK) - Zëvendës kryesuesi i kuvendit komunal për komunitete - Nënkryetari i Komunës për Komunitete

Kur të vendoset se cilat institucione duhet të kryejnë detyrat dhe përgjegjësitë e ndryshme, duhet të bëhet një shqyrtim i mandatit dhe burimeve të tyre. Një gamë e gjerë e institucioneve, duke përfshirë këtu edhe mekanizmat e pavarur publikë, do të duhet të jenë të përfshirë në procesin e mbledhjes së të dhënave, duke marrë parasysh se institucione të ndryshme kanë qasje në burime të ndryshme të të dhënave, në përputhje me mandatet e tyre. Për shembull, MASHT-i mund të sigurojë të dhëna mbi qasjen në arsimim të pjesëtarëve të komuniteteve pakicë, ndërsa MKK-ja mund të sigurojë të dhëna për procesin e kthimit.

Procesi i mbledhjes së të dhënave do të duhej të bashkërendohej dhe menaxhohej nga një organ qendror, i cili në mënyrë ideale gjithashtu duhet të jetë përgjegjës për hartimin, analizimin dhe publikimin e të dhënave. Këto janë detyra të ndërlikuara dhe institucioni i caktuar duhet të ketë burime të mjaftueshme njerëzore dhe financiare në mënyrë që të ekzekutojë me efektivitet përgjegjësitë e kërkuara. Për më tepër, institucioni i caktuar duhet të ketë mandatin dhe autoritetin për të koordinuar dhe për t'u dhënë detyra një numri të madh të institucioneve qeveritare, si dhe duhet të ketë aftësinë për të zbatuar sistemin e monitorimit në mënyrë objektive dhe të pavarur. Në këtë proces, është e zakonshme për t'i transferuar pjesët më teknike të procesit të monitorimit, duke përfshirë hartimin dhe analizimin e të dhënave.

Për më tepër, do të duhet të caktohet një institucion i cili do të ngarkohet me përgjegjësinë për vlerësimin e zbatimit dhe realizimit të të drejtave të komuniteteve, duke u bazuar në të dhënat e monitorimit të ofruara përmes TDK-ve, në ndërlidhje me informacionin tjetër në dispozicion. Ky institucion mund të jetë i njëjtë si institucioni përgjegjës për menaxhimin dhe bashkërendimin e procesit të monitorimit. Megjithatë, duke marrë parasysh natyrën më analitike dhe më pak teknike të procesit të vlerësimit, ky institucion duhet të respektohet dhe trajtohet si një organ ekspertësh për të drejtat e komuniteteve që ofron mbështetje të mjaftueshme për palët e interesuara, të tillë si përfaqësues të shoqërisë civile dhe ekspertë.

Pyetja 7: Cilat institucione janë përgjegjëse për mbledhjen e të dhënave të caktuara?

Pyetja 8: Cili institucion do të jetë përgjegjës për menaxhimin e analizave dhe publikimin e të dhënave të monitorimit?

Pyetja 9: Cili institucion do të jetë përgjegjës për vlerësimin e të drejtave të komuniteteve?

Rekomandimet e ECMI Kosova-së: ECMI Kosova është e mendimit se mekanizmat për mbledhjen e informacionit duhet të emërohen mbi bazat të karakteristikave të secilit rast veç e veç, në varësi të zgjedhjes së treguesve dhe burimeve të verifikimit. Megjithatë, mund të pritet se një numër i institucioneve do të luajnë një rol të rëndësishëm në këtë proces: Zyra e Avokatit të Popullit; Zyra e komisionerit të gjuhëve; Agjencia e statistikave të Kosovës dhe ministritë kyçe, duke përfshirë Ministrinë e administrimit të pushtetit lokal, Ministrinë për arsim, shkencë dhe teknologji dhe Ministrinë për komunitete dhe kthim.

ZÇK-ja do të jetë potencialisht institucioni më i përshtatshëm për të menaxhuar procesin e monitorimit, dhe për të përpiluar, analizuar dhe publikuar të dhënat e mbledhura, ZÇK-ja është agjenci e nivelit më të lartë qeveritar përgjegjëse për të drejtat e komuniteteve, mandati i saj përfshin monitorimin dhe vlerësimin e politikave të qeverisë së Kosovës mbi çështjet e komuniteteve, si dhe ZÇK-ja ka

kapacitet të mjaftueshëm për të menaxhuar këtë proces.³⁰ Në mënyrë që të sigurohet pavarësia e plotë e procesit të monitorimit, KKK dhe KDIKK mund të përfshihen në procese në role mbikëqyrëse. Megjithatë, këtyre dy mekanizmave u mungojnë burimet institucionale për të luajtur rolin udhëheqës në procesin e monitorimit.

Përgjegjësia kryesore për procesin e vlerësimit gjithashtu mund t'i caktohet ZÇK-së. Megjithatë, është thelbësore që institucionet e tjera të luajnë një rol aktiv, jo vetëm rol mbikëqyrës, në këtë proces. Në veçanti, KDIKK, KKK, Komisioneri për gjuhët dhe Avokati i Popullit duhet të luajnë role të rëndësishme në këtë proces, si institucione kyçe të përfshira në mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve në Kosovë. Së fundi, shoqëria civile duhet gjithashtu të jetë e përfshirë në këtë proces.

Hapi 4: Vendosja e afatit kohor të ciklit të monitorimit dhe vlerësimit

Monitorimi i zbatimit dhe realizimit të të drejtave të komuniteteve përmes TDK-ve kërkon mbledhjen e rregullt, të një vëllimi të konsiderueshëm, të të dhënave nga një numër i madh i burimeve, në mënyrë që me saktësi të masë TDK-të. Kjo kërkon hartimin e një plani gjithëpërfshirës të monitorimit dhe, ç'është më e rëndësishmja, vendosjen e një afati kohor, që do të thotë se sa shpesh mblidhen të dhënat e monitorimit? Vendimi mbi ciklin e monitorimit duhet të konsiderojë se a është i mundur apo i realizueshëm afati kohor, ideale do të ishte që të dhënat të mblidheshin në mënyrë të vazhdueshme, por kjo mund të paraqes tendosje të panevojshme për institucionet përgjegjëse. Prandaj, duhet të bëhen përpjekje për të siguruar që periodat për mbledhjen e të dhënave të përshtaten mirë në ciklet e rregullta monitoruese të institucioneve përkatëse qeveritare. Megjithatë, duhet theksuar se të dhënat duhet të mblidhen në baza të rregullta për të mundësuar matjen e progresit.

Vlerësimi zakonisht ndodh më rrallë sesa monitorimi. Pas një vlerësimi, qeverisë duhet t'i jepet kohë e mjaftueshme për të rregulluar qëndrimin e tyre bazuar në gjetjet e vlerësimit. Një rregullim i tillë i qëndrimit dhe politikave sigurisht që merr kohë për të pasur ndikim të matshëm në terren, fakt ky që duhet të merret parasysh në përcaktimin e gjatësisë së ciklit të vlerësimit.

Për më tepër, me kalimin e kohës, përparësitë dhe mangësitë e sistemit të monitorimit dhe vlerësimit do të bëhen më të qarta dhe sistemi i M&V duhet që të vlerësohet rregullisht dhe, nëse e është e nevojshme duhet të rishikohen dhe të përditësohen treguesit, standardet dhe burimet e verifikimit. Ndërrimi i treguesve apo burimeve të verifikimit megjithatë mund të ndikojnë në aftësinë për të matur përparimin për periudha të caktuara kohore, prandaj duhet të bëhet me kujdes të shtuar.

Pyetja 10: Cili është afati kohor i ciklit të monitorimit dhe vlerësimit?

Rekomandimet e ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se ushtrimi i monitorimit duhet të zhvillohet në bazë të rregullt vjetore, ndërsa vlerësimi i të drejtave të komuniteteve dhe vlerësimi sistemi të M&V në vetvete duhet të kryhet pas vitit të parë të monitorimit dhe më pas çdo 3-5 vjet.

³⁰ <http://www.kryeministri-ks.net/zck/?page=2,97>

Hapi 5: Vendosni si t'i publikoni rezultatet e procesit të M&V

Faza përfundimtare, në projektimin e një sistemi të monitorimit dhe vlerësimit, siguron se rezultatet janë zyrtarisht në dispozicion dhe janë lehtësisht të qasshme për politikë-bërësit dhe për publikun në përgjithësi. Kjo zakonisht arrihet nëpërmjet publikimit të raporteve zyrtare, në dispozicion dhe të qasshme në internet. Siç u shpjegua më lart, monitorimi dhe vlerësimi janë ushtrime apo veprime të veçanta dhe rrjedhimisht rezultatet e tyre gjithashtu duhet të publikohen në raporte të veçanta. Këto publikime duhet të përmbajnë të gjitha të dhënat përkatëse monitoruese, si dhe analizat dhe rekomandimet e nxjerra nga këto të dhëna. Për transparencë maksimale, të dhënat e papërpunuara për secilin tregues duhet të jenë në dispozicion për publikun, sikur që edhe metodologjia e përdorur për zhvillimin e sistemit të monitorimit dhe vlerësimit dhe mbledhjes së të dhënave. Komiteti për Barazi dhe të Drejtat e Njeriut i Mbretërisë së Bashkuar, i referuar në Kapitullin 2, ofron një praktikë të mirë marrë parasysh se ky Komitet publikon në faqen zyrtare në internet metodologjinë e monitorimit, dhe të dhënat e monitorimit dhe vlerësimit.³¹

Për më tepër, në mënyrë që të sigurohet se gjetjet janë të shpërndara siç duhet, mund të organizohen ngjarje publike dhe takime me grupe të synuara të interesit. Institucionet duhet të jenë të vetëdijshme për rezultatet e veprimit dhe ushtrimit të monitorimit dhe vlerësimit në qoftë se atyre u duhet të përdorin këtë informacion për vendimet e tyre politike, dhe vetëm kur të jenë plotësisht të vetëdijshëm për rezultatet e monitorimit dhe vlerësimit publiku i gjerë mund të përdor këtë informacion për të mbajtur qeverinë të përgjegjshme për veprimet e tyre.

Pyetja 11: Si duhet të publikohen rezultatet e procesit të monitorimit dhe vlerësimit?

Rekomandimet e ECMI Kosova: ECMI Kosova është e mendimit se rezultatet e monitorimit dhe vlerësimit duhet të përpilohen në raportet zyrtare të qeverisë së Kosovës, të vëna në dispozicion në internet. Raportet e monitorimit duhet të publikohen pas çdo cikli të monitorimit, dhe raportet e vlerësimit pas çdo cikli të vlerësimit. Të dhënat e procesit të monitorimit duhet gjithashtu të vihen në dispozicion dhe të jenë qasshme në internet.

³¹ Shih www.equalityhumanrights.com.

5. VËREJTJET PËRMBYLLËSE

Projektimi dhe zbatimi i një sistemi të monitorimit dhe vlerësimit të të drejtave të komuniteteve për institucionet e Kosovës është në të vërtetë një proces i ndërlikuar dhe teknik. Megjithatë, përfitimet janë të shumëfishta, duke përfshirë përmirësimin e informacionit mbi të drejtat e komuniteteve, rritjen e transparencën, politika më efikase dhe të bazuara në dëshmi që do të kontribuojë në procesin e anëtarësimit të Kosovës në BE si dhe raportimin tek organet evropiane dhe ndërkombëtare.

ECMI Kosova beson se procesi mund të kryhet me sukses, përderisa disa faktorë kyç janë marrë parasysh dhe është i siguruar vullneti politik dhe zotimi i institucioneve të Kosovës. Ç'është më e rëndësishme, sistemi i monitorimit dhe vlerësimit duhet të jetë: i projektuar me kujdes bazuar në Kornizën e treguesve të ZKLDNJ-së, në bazë të TDK-ve dhe objektivave të identifikuar në një proces të hapur konsultativ; sa më i thjeshtë, ku është e mundur, të shfrytëzohen të dhënat ekzistuese dhe mekanizmat e raportimit; në bazë të roleve dhe përgjegjësi të përkufizuara qartë.

ECMI Kosova mendon se, potencialisht, mënyra më e mirë për të vlerësuar si vlerën ashtu edhe fizibilitetin e TDK-ve në kontekstin e Kosovës, është që të zbatohet një pilot-projekt nëpërmjet të cilit do të zbatohet metodologjia e propozuar për monitorim dhe vlerësim për një fushë të të drejtave të komuniteteve (p.sh. të drejtat gjuhësore ose të pjesëmarrjes politike). Bazuar në rezultatet e këtij pilot-projekti mund të merret një vendim se si të vazhdohet me përdorimin e TDK-ve për të drejtat e komuniteteve si tërësi.

BIBLIOGRAFIA

Chapman, A.R. (1999), "Treguesit dhe Standardet për Monitorim e të Drejtave Ekonomike, Sociale dhe Kulturore", Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara (UNDP), New York, shikuar më 28 dhjetor 2010, në dispozicion në:

<http://hdr.undp.org/docs/events/global_forum/2000/chapman.pdf>

Komisioni Evropian (2011), KOSOVA* RAPORTI I PROGRESIT 2011, shikuar së fundi më 8 prill 2013, në dispozicion në:

<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/ks_rapport_2011_en.pdf>

Green, M. (2001), "Për çfarë flasim kur flasim për Treguesit: qasjet aktuale për matjen e të Drejtave të Njeriut", Raporti i tremujorit mbi të Drejtat e Njeriut, vëllimi 23, nr. 4, Shtypi i Universitetit Johns Hopkins, faqet 1062-1097.

Hansen, E.A., Sano, H. (2006), treguesit e të drejtave të njeriut në nivel projekti dhe programi: Udhëzime për përcaktimin e treguesve të monitorimit dhe vlerësimit, Instituti Danez për të Drejtat e Njeriut, qasur më 5 prill, 2013, në dispozicion në:

<<http://www.humanrights.dk/files/pdf/indikatorMANUALwebPDF.pdf>>

Hunt, P. & Leader, S. (2010), "Zhvillimi dhe zbatimi i së drejtës për realizimin e standardit më të lartë të shëndetit: Roli i Raportuesit Special të OKB-së (2002-2008)" në Harrington, J. & Stuttaford M. (ed.), Shëndeti global dhe të drejtat e njeriut: Perspektiva juridike dhe filozofike, Routledge, New York.

KIPRED (2006) Kapaciteti i Kosovës për integrim në BE: Mos lejoni të rritet bari nën këmbët tuaja, shikuar më 5 prill, 2013, në dispozicion në:

<http://www.kipred.org/advCms/documents/75733_E_PB_03.pdf>

ZKLDNJ (2012), Treguesit e të drejtave të njeriut: Udhëzues për matje dhe zbatim, shikuar më 5 prill, 2013, në dispozicion në:

<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf>

Spagnoli, F. (2009) Të drejtat e njeriut, një qasje kuantitative dhe/apo sasiore, Projektligj, qasur më 8 prill, 2013, në dispozicion në: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1407512>

UNDP (2000), Raporti i Zhvillimit Njerëzor 2000, Shtypi i Universitetit Oxford, New York, Oxford, shikuar më 13 janar, 2011, në dispozicion në:

<http://www.fao.org/righttofood/KC/downloads/vl/docs/hdr_2000_ch0.pdf>

ECMI Kosova

Rruga Nëna Terezë Nr. 41, Banesa 29
10000 Prishtinë, Kosovë
Tel. +381 (0) 38 224 473

Rruga “Čika Jovina” Nr. 3, Kati I
38220 Mitrovicë e Veriut, Kosovë
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

E-mail: info@ecmikosovo.org

Ueb: www.ecmikosovo.org

